

АДЛЮСТРАВАННЕ МАТЫВУ НЯВЕРНАСЦІ Ё СЯМ'І Ё ПРЫКАЗКАХ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Лішык Л. А.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – к. філал. н., дац. М. А. Якалцэвіч

Прыказкі здаўна прыцягвалі да сябе ўвагу даследчыкаў. Этнографы і фалькларысты, філолагі і лінгвісты, гісторыкі і філосафы часта выкарыстоўвалі гэты жанр народнай творчасці – своеасаблівы згустак філасофскай думкі, канцэнтрат шматвяковага народнага вопыту. “Парэміялагічнае значэнне прыказак як устоўлівых моўных адзінак з абагульненым значэннем прадвызначаецца найперш асэнсаваннем жыццёвага вопыту народа, нездарма ў цэнтры ўвагі тут знаходзіцца чалавек са сваімі поглядамі на жыццё, паводзінамі, асабістымі станоўчымі ці адмоўнымі рысамі характару і г. д.” [1, с. 153]. У парэміях, як правіла, адбіліся жыццёвы досвед, этычныя нормы, вопыт гаспадарання, грамадскае і сямейнае жыццё і інш. Пэўная ўвага надаецца тэме ўзаемаадносін паміж мужам і жонкай.

Для аналізу былі ўзяты прыклады з двухтомніка “Прыказкі і прымаўкі” (1976). Тут у раздзеле “Сям’я і сямейны быт” зафіксавана значная колькасць выразаў, што ўключаюць у свой склад лексемы, семантыка якіх звязана з матывам нявернасці ё сям’і.

Парушэнне сямейнай вернасці часцей уласціва мужу. Аднак здрада ё каханні – гэта агульнае выпрабаванне як для мужчыны, так і для жанчыны. Нявернасць выступае як парушэнне шлюбных абавязкаў, што прыводзіць да розных наступстваў: ад канфлікту і помсты да вырашэння крызісу, дзякуючы мудрасці і сіле, якія ё большай ступені праяўляла жанчына.

А вось нявернасць жонкі выяўляецца значна радзей. Можна сцвярджаць, што жанчына больш адданая свайму мужу, паколькі пэўныя прадпісанні народных традыцый стрымліваюць яе ад шлюбнай здрады. Менавіта жанчыне лёс абумовіў умела, і ё той жа час цяроўна і паслядоўна, накіроўваць сямейную лодку ё патрэбнае рэчышча. Як правіла, яна была дастаткова разумная, каб не памыкаць сваім мужам на людзях, а асабліва нагадваць пра нявернасць.

Значна больш назіраем у парэміях флірт, заглядванне на іншых жанчын, што прыводзіць да здрады менавіта мужа. Але жонка тут выступае як тая, што можа захаваць і ўмацаваць сям’ю. Менавіта жанчына разглядаецца ўжо не як дадатак, а як адзінае цэлае з мужам. Таму жонку варта было кахаць, шанаваць, берагчы і самае галоўнае – захоўваць ёй вернасць. Пра гэта сведчаць наступныя прыказкі: *Сам сябе загубіш, як чужую жонку прыгалубіш; Не кладзіся каля чужэй жонкі – адаб’юць пячонкі; Чужая жонка мёдам мазаная, а свая смалой; Чужы хлеб – гасцінец, а чужая жонка – прыгажуня; Не паглядай*

на чужых жонак: ці скасееш, ці здурнееш!; Чужую жонку абайдзі ў старонку, не будзеш біты.

На жаль, у жыцці сустракаюцца выпадкі, якія сведчаць пра тое, што пад уплывам другой жанчыны, мужчына можа адракацца ад сваіх дзяцей: *Калі мілая другая жонка, не мілыя першыя дзеці*. Другая жонка мела ролю разлучніцы. Паводле народных уяўленняў яе могуць называць шэльмай: *Першая жонка дзяцей гадала, а другая, шэльма, разагнала*.

Адзначым, што ў моўнай карціне свету беларускага народа адносіны да першай жонкі намнога лепшыя, чым да другой ці нават трэцяй: *Першая жонка як на небе зорачка, а другая жонка як у садзе полачка, а трэцяя жанішча як у лесе савішча*. Назіраем наяўнасць параўнання жонкі з зорачкай на небе. Негатыўна, як адзначалася вышэй, беларусы ставяцца да трэцяй жонкі. Пра гэта сведчаць ужыванне назоўнікаў *жанішча, савішча*, дзе суфікс *-ішч-* надае лексемам зневажальнае адценне. Калі першая жонка параўноўвалася з зорачкай на небе, то трэцяя, у структуры прыведзенай парэміі, параўноўваецца з савой. Такое параўнанне невыпадковае, бо сава, згодна з міфалагічным уяўленням, выступае як сімвал нячыстай сілы, смутку, смерці. Ад гэтага ў прыказках можа падкрэслівацца сувязь трэцяй жонкі з нячыстай сілай, чортам: *Першая жонка ад бога, другая ад людзей, а трэцяя ад чорта прынесена*.

У моўнай свядомасці беларускага народа існуе ўяўленне, што шлюб павінен быць адзіным і захавацца на ўсё жыццё. Гэта рэпрэзентуецца і ў прыказках: *Хай будзе люб твой шлюб і каб да смерці без браку; Пакахала – была маладзенькая, цешыцца і сёння ўжо старэнькая*.

Такім чынам, прыказкі ўяўляюць сабой стэрэатып народнай самасвядомасці, своеасаблівае люстэрка народнага менталітэту за працяглы перыяд існавання беларускага этнасу. У прыказках шырока адлюстравана сямейнае жыццё ва ўсёй яго шматграннасці і супярэчнасці. Вядома, не заўсёды адносіны паміж мужчынам і жанчынай складваліся ўдала. Бывала, што каханне не вытрымлівала выпрабавання часам, узнікала і распач, і непаразуменні, і няздольнасць падтрымліваць інтарэсы адзін аднаго, што прыводзіла да здрады.

Вернасць жонкі прадстаўлена як абсалютная, сакральная каштоўнасць, якая правяраецца праз час і пакуты. Яе выява з'яўляецца інструментам выхавання і сацыяльнага кантролю. Што тычыцца нявернасць мужа, то тут наадварот, такія паводзіны часта паказваюцца як «слабасць», «праказа», што могуць даравацца. Наступствы для мужа могуць быць мінімальныя. І ўсё ж у аснове ідэальнай сям'і павінны быць каханне, гармонія, згода, узаемапавага і ўзаемаразуменне. І муж, і жонка ў аднолькавай ступені адказныя за захаванне сям'і.

Літаратура:

1. Якалцэвіч, М. А. Семантыка-граматычныя асаблівасці прыказак з кампанентамі *дача і сын* / М. А. Якалцэвіч // Рэспубліканскія Купалаўскія чытанні: зб. навук. арт. / рэдкал.: А. С.Садоўская (адк. рэд.) [і інш.]. Гродна: ГрДУ, 2021. – С. 153–157.